

perfectio, ad quam fides se habet velut inchoatio, lumen est illa supernaturalis dispositio animae, qua elevatur et apta redditur ad visionem Dei immediatam in se ipso, quod dicitur lumen gloriae; potest dici lux ipse vitalis actus intellectus sive naturalis sive supernaturalis. Iam haec omnia profecto non sunt Deus, sed sunt lumen creatum tamquam forma vel actus inhaerens ipsi menti creatae. At Deus est huius luminis partim causa efficiens unica, partim causa prima, adeoque est lumen a Deo derivatum, et creatura rationalis per ipsum lumen intellectuale (per omnes gradus ab essentiali facultate intellectiva, quae tamquam fundamentum supponitur, usque ad lumen gloriae) est imago Dei intellectus infiniti et sapientiae substantialis. Videlicet sicut Deus secundum essentiam infinitam est prima causa et exemplar omnis esse, secundum vitam absolutam est prima causa et exemplar omnis vitae, secundum iustitiam est prima causa et exemplar omnis iustitiae in creaturis etc.; ita secundum quod est sapientia et intellectus absolutus, est prima causa et exemplar omnis intellectus et omnis cognitionis in creaturis. Secundum duplarem vero hanc rationem dependentiae et imitationis intelligitur sicut esse participatum, vita, iustitia, et ceterae perfectiones participatae, ita lumen intellectuale participatum a Deo, ut lux est absoluta, tamquam a prima causa efficiente et exemplari. Sicut ergo Deus est e. g. iustitia nostra, non quasi iustitia, qua formaliter iusti sumus et quam in nobis recipimus unusquisque suam, sit ipsa iustitia qua Deus iustus est; sed quod Deus est prima causa et exemplar nostrae iustitiae (Conc. Trid. sess. VI. cap. 7.); secundum eandem rationem causae et exemplaris Deus est lumen mentium tam in ordine naturali quam multo adhuc perfectius in ordine supernaturali.

Hanc rem declarat ipsemet Augustinus nominatim quoad supernaturalem et perfectissimam divinae lucis participationem fere non minus distincte quam postea factum sit a scholae theologis. « Meminerit (mens humana) Dei sui, ad cuius imaginem facta est, eumque intelligat atque diligit.... et non sua luce, sed summae illius lucis parti-

cipatione sapiens erit, atque ubi aeterna, ibi beata regnabit. Sic enim dicitur *ista hominis sapientia, ut etiam Dei sit... verum non ita Dei, qua sapiens est Deus*. Neque enim participatione sui sapiens est, sicut mens participatione Dei. Sed quemadmodum dicitur etiam *iustitia Dei, non solum illa qua ipse iustus est, sed quam dat homini cum iustificat impium* (1), quam commendans Apostolus ait de quibusdam: ignorantes Dei iustitiam et suam iustitiam volentes constituere, iustitiae Dei non sunt subiecti; sic etiam dici potest de quibusdam: ignorantes Dei sapientiam et suam volentes constituere, sapientiae Dei non sunt subiecti » Aug. de Trin. l. XIV. n. 15.

Participatio itaque lucis divinae, quae Deus est ut absoluta veritas et sapientia, est assimilatio creaturae rationalis ad illam lucem increatam per lumen creatum, h. e. per vim intelligendi tam naturalem quam supernaturalem usque ad lumen gloriae, quo « similes ei erimus quoniam videbimus eum, sicut est; » et Deus est sol increatus communicans non sane per emanationem sed per efficientiam ad similitudinem sui ipsius hanc lucem creatam.

S. Thomas hanc rem pluribus in locis declarat. « Oportet quod supra animam humanam sit aliquis intellectus, a quo dependeat suum (animae) intelligere... quia omne quod convenit alicui per participationem, prius est in aliquo substantialiter; sicut si ferrum est ignitum, oportet esse in rebus aliiquid, quod sit ignis secundum suam substantialiam et naturam.... Oportet igitur esse aliquid superius anima, quod sit intellectus secundum totam suam naturam, a quo intellectualitas animae derivetur, et a quo eius intelligere dependeat... Non potest autem dici, quod iste intellectus superior faciat intelligibilia actu in nobis imme-

(1) Eodem modo de participatione dilectionis substantialis per dilectionem nobis infusam intelligi debet, quando in verba 1. Io. IV. 7. 8: qui non diligit, non cognovit Deum, quia Deus dilectio (Vulg. charitas) est, Augustinus (Trin. VIII. n. 12.) ita commentatur: « ista contextio satis aperteque declarat, eandem ipsam fraternalm dilectionem, nam fraterna dilectio est, qua diligimus invicem, non solum ex Deo sed etiam Deum esse. » Cf. Bellarmin. de Grat. et lib. arbit. lib. I. c. 9.

diate, absque aliqua virtute quam ab eo anima nostra participat... Omne enim agens quacumque actionem, habet formaliter in se ipso virtutem, quae est talis actionis principium. Unde necessarium est, quod intellectus sit aliquid formaliter inhaerens homini... Dicimus quod lumen intellectus agentis (vis mentis abstrahendi a sensibilibus rationes intelligibiles) est nobis immediate impressum a Deo, secundum quod discernimus verum a falso, et bonum a malo; et de hoc dicitur Ps. IV. 6: multi dicunt, quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine, per quod nobis bona ostenduntur. Sic igitur quod facit in nobis intelligibilia actu per modum luminis participati, est aliquid animae et multiplicatur secundum multitudinem animarum et hominum. Illud vero quod facit intelligibilia per modum solis illuminantis, est unum separatum quod est Deus (1). Non autem potest hoc unum separatum nostrae cognitionis principium intelligi per intellectum agentem de quo philosophus loquitur, quia Deus non est in natura animae (non est formaliter vis animae, sed effienter dans et conservans virtutem animae ac cum ea ut causa prima cooperans); sed intellectus agens ab Aristotele nominatur lumen receptum in anima nostra a Deo.... Proprium est Dei illuminare homines imprimendo eis lumen naturale intellectus agentis, et super hoc lumen gratiae et gloriae » S. Th. de spiritual. creatur. a. 10; Summae 1. q. 12. a. 2; q. 79. a. 4; q. 84. a. 5; q. 88. a. 3. ad 1.

Patet ex his ipsis, id quod s. Thomas aliquando dicit, ideas divinas vel lumen divinum *imprimere in animas nostras*, et quod (locutione desumpta ex Ps. IV. 7.) appellat sigillationem divini luminis in nobis (1. q. 84. a. 5. cf. Aug. Trin. XIV. n. 21.), non esse aliud, quam eandem communicationem luminis intellectualis in ordine naturae, gratiae,

(1) Sicut Güntheriani in participatione de qua s. Thomas loquitur, absurde suspiciuntur, sunt semipantheismum, ita post ea quae diximus, nemo facile intelligat, quomodo alii quidam immediatam intuitionem entis divini deducere voluerint ex eodem hoc principio, quod lumen rationis est participatio quaedam divini luminis.

et gloriae, cui ex parte creaturae respondet ea, quae dicuntur *participatio*. Haec autem *impressio*, *sigillatio* et *participatio* luminis non solum in creatione intellectus sed etiam in perpetua conservatione et cooperatione divina consistit. Unde docet s. Thomas (in Boëth. de Trin. prooem. q. 1. a. 1.), non indigere nos ad cognitionem naturalem alia luce divinitus superaddita, quia mens divinitus iam illustrata est lumine naturali, naturali scilicet vi intellectuali; attamen, inquit, illud ipsum lumen naturale perpetuo a Dei operatione pendet, et ita illustratio naturalis a Deo derivatur continua. « Dicit Augustinus (Genes. ad litt. I. VIII. n. 26.), sicut aer illuminatur a lumine praesente, quod si fuerit absens, continuo tenebratur; ita mens illustratur a Deo, et ita etiam lumen naturale semper Deus in anima causat non aliud et aliud sed idem; non enim est causa fieri eius solum sed etiam esse ipsius. In hoc ergo continue Deus operatur in mente, quod in ipsa lumen naturale causat et ipsum dirigit; et sic mens non sine operatione causae primae in suam operationem procedit » S. Th. ib. ad 6.

Hoc igitur sensu *participationis* intelligendum est, quod Augustinus docet de multis veritatibus in spiritibus creatis ab una illuminante veritate divina, potissimum per illuminationem supernaturalem. « Diminutae sunt veritates a filiis hominum. Veritas una est qua illustrantur animae sanctae, sed quoniam multae sunt animae, in ipsis multae veritates dici possunt; sicut ab una facie multae in speculis imagines apparent » Aug. in Ps. VI. 2. Cf. S. Th. de spir. creat. a. 10. ad 8; 1. q. 16. a. 6; contr. Gent. III. c. 47; de Verit. q. 10. a. 11. ad 12; 4. dist. 49. q. 2. a. 7. ad 9; Quodl. 10. a. 7.

III. Ex omnibus quae hactenus diximus, iam etiam deducitur responsio ad postremam propositam quaestionem, quo sensu intelligi debeat doctrina s. Augustini, omne verum quod videmus, videre nos « in ipsa, quae supra mentes nostras est, incommutabili veritate » Confess. I. XII. c. 25; de vera Relig. n. 55. 56. 57; de Trin. I. XIV. n. 21. (vide S. Th. cont. Gent. III. 47.).

Potest id accipi tripliciter: a) ita, ut immediate videamus ipsam illam veritatem quae Deus est, et in ipsa praecognita videamus vera omnia, quae praeter Deum videmus. Hunc modum ac ordinem cognoscendi in sola visione beatifica, et in hac vita solum per charisma extraordinariae elevationis locum habere, in doctrina Augustini testatum ac ratum est, ut satis demonstravimus (n. I.). Advertatur tamen, quod iam monuimus, Augustinum frequenter in sua philosophia a rationibus aeternis in mente divina, sive per fidem iam cognitis sive ex consideratione creaturarum intellectis, descendere ad profundorem intelligentiam creaturarum et omnis veritatis, quae a Deo derivatur. Potest b) illa sententia intelligi ita, ut in incommutabili et substantiali veritate fundamentum habeat, et ab ea derivetur omne verum, quod intelligimus ita esse et aliter esse non posse (1). Unde fit, ut mens humana ex hoc vero participato et ex notionibus abstractis veritatis, bonitatis, pulchritudinis, iustitiae, quas ex creaturis praeconcepit tamquam perfectiones in sua ratione nullam involventes imperfectionem, ascendere possit ad absolutam et substantialem veritatem, bonitatem, pulchritudinem, iustitiam, eiusque spiritualem naturam quadammodo intelligendam, in qua sola perfectiones creatae suam habent causam et absolutum exemplar, sive omnia haec vera videat in ipsa incommutabili veritate (2). c) Potest denique intelligi, nos omnia vi-

(1) Hoc sensu principii et exemplaris Augustinus ipsum Deum Verbum appellat «formam omnium quae sunt», de vera Relig. n. 66. Cf. Lessium de perfect. div. l. IV. c. 4. n. 39. seq.

(2) Recolatur ex superioribus, quam sollicite Augustinus distinguit obiectivam veritatem metaphysicam, spectamina disciplinarum, ab ipso fundamento ontologico in rationibus aeternis, in essentia nempe divina. Sic Trin. XV. n. 16. in mente humana ut in Dei imagine, praeter phantasmata rerum corporalium distinguit per quosdam gradus visiones intellectuales. «Sive ea cogitentur, inquit, quae nec corporalia sunt nec corporalium similitudines, sicut virtutes et vicia, sicut ipsa denique cogitatio cogitatur; sive illa quae per disciplinas traduntur liberalesque doctrinas; sive istorum omnium causae superiores atque rationes in natura immutabili cogitentur.» Est autem indubitatum in sententia Augustini, causas superiores in Deo a nobis intelligi in hac vita per

dere in prima veritate, quod vis videndi, quae in mente nostra est ipsa intellectualis facultas, tamquam imitatio quaedam et imago sit ac pendeat ab illa substantiali veritate ut a causa exemplari, efficiente, conservante et currente, atque ita mens videat verum in ipsa veritate substantiali non quidem ut in medio praecognito, sed ut per principium et causam tum cognoscibilitatis rerum tum luminis in cognoscente. Hoc secundo et tertio sensu ab Augustino doceri visionem intellectualem omnis veri in prima veritate, quae Deus est, pariter iam superius est demonstratum.

In hunc modum s. Thomas sententiam Augustini interpretatur. «Augustinus in l. 83. qq. (q. 46.) posuit loco idearum, quas Plato ponebat, rationes omnium creaturarum in mente divina existere, secundum quas omnia formantur, et secundum quas etiam anima humana omnia cognoscit. Cum ergo quaeritur, utrum anima humana in rationibus aeternis omnia cognoscat, dicendum est, quod aliquid in aliquo dicitur cognosci dupliciter: uno modo sicut in obiecto cognito, sicut aliquis videt in speculo ea, quorum imagines in speculo resultant, et hoc modo anima in statu praesentis vitae non potest videre omnia in rationibus aeternis, sed sic in rationibus aeternis cognoscunt omnia beati, qui Deum vident et omnia in ipso. Alio modo dicitur aliquid cognosci in aliquo sicut in cognitionis principio, sicut si dicamus, quod in sole videntur ea, quae videntur per solem; et sic necesse est dicere, quod anima humana omnia cognoscat in rationibus aeternis, per quarum participationem omnia cognoscimus. Ipsum enim lumen intellectuale quod est in nobis, nihil est aliud quam

creaturas tamquam per speculum et in aenigmate. «Incorporalem substantialiam scio esse sapientiam, et lumen esse, in quo videntur, quae oculis carnalibus non videntur; et tamen vir tantus tamquam spiritalis (Apostolus): videmus, nunc inquit, per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Quale sit et quod sit hoc speculum si quaeramus, profecto illud occurrit, quod in speculo nisi imago non cernitur. Hoc ergo facere conati sumus, ut per imaginem hanc quod nos sumus, videremus utcumque, a quo facti sumus, tamquam per speculum » ib. n. 14.

quaedam participata similitudo luminis increati, in quo continentur rationes aeternae... Quod autem Augustinus non sic intellexerit, omnia cognosci in rationibus aeternis vel in incommutabili veritate, quasi ipsae rationes aeternae videantur, patet per hoc, quod ipse dicit in l. 83. qq. (l. c.), quod rationalis anima non omnis et quaecumque, sed quae sancta et pura fuerit, asseritur illi visioni, scilicet rationum aeternarum, esse idonea, sicut sunt animae beatorum » S. Th. 1. q. 84. a. 5; contra Gent. III. c. 47; de spir. creat. a. 10. ad 8; in Boëth. de Trin. prooem. q. 1. a. 3; de Verit. q. 10. a. 11. ad 12.

THESIS XII.

De cognitione nostra, quid Deus sit, secundum triplicem modum affirmationis, negationis et eminentiae.

« Licet sensu verissimo ad Scripturarum doctrinam exacto ss. Patres et theologi docere soleant, ratione et fide cognosci quidem Deum esse, non tamen cognosci, quid Deus sit; ex iisdem tamen fontibus docemur triplicem modum quadammodo cognoscendi, quid sit Deus, per notiones scilicet tum affirmantes tum negantes tum eas, quae secundum eminentiam appellantur. Triplex antem hic cognoscendi modus ex eo ipso consequitur, quod Deum non immediata intuitione sed ideis ex creaturarum praecognitione formatis intelligimus, atque ita habet, ut affirmatio, negatio et notio eminentiae non una ab altera seorsim consistat, sed una in altera sit implicita, et ex omnibus una compleatur Dei cognitione. »

I. Frequenter Patres distinguunt inter cognitionem *an Deus sit*, et *quid sit*; illud prius tum ratione tum fide comprehendissimum esse aiunt, hoc alterum nec scientia humana nec etiam fide doceri, sed essentiam Dei, quando quaeritur *quid sit*, esse « inapprehensibilem et incomprehensibilem » ($\alpha\lambda\eta\pi\tau\omega\nu\chi\alpha\iota\alpha\pi\epsilon\rho\lambda\eta\pi\tau\omega\nu$). Ita loquuntur Nazianzenus or. 28. al. 34. n. 6; Basilius cont. Eunom. 1. I. n. 14, ep. 234; Nysseus cont. Eunom. 1. XI. p. 320; Chrysostomus de Incomprehensib. hom. 5. n. 5. aliisque. « Hoc unum postulatur a nobis, ait Chrysostomus l. c., ut sciamus *quia Deus est*, non autem ut essentiam eius investigemus. Audi, quid dicat Apostolus: credere oportet accendentem ad Deum, *quia est*; et

iterum propheta impietatem alicui exprobrans, non reprehendit, quod ignoraret, *quid Deus est*, sed quod nescivit, *quia est*. » At haec non sensu absoluto intelligi possunt; si enim penitus ignoraremus *quid Deus est*, profecto neque sciremus *an sit*, et in errorem Gnosticorum de summo Deo penitus ignoto concedendum foret a vetustis doctoribus Irenaeo, Tertulliano aliisque confutatum. Hinc PP. in disputationibus contra Eunomianos cum cognitione existentiae Dei constanter coniungunt cognitionem perfectionis et attributorum Dei, quatenus ex divinis operationibus et manifestationibus innotescunt, sive (ut loqui solent) cognitionem eorum, quae circa essentiam sunt ($\tau\omega\nu\pi\epsilon\rho\iota\alpha\beta\tau\omega\nu$) (1); excludunt vero cognitionem essentiae ut in se est, ab Eunomianis assertam, quam PP. solent dicere scientiam *quid sit Deus*.

Quare cognitione Dei *quidditativa*, ut loquuntur Scholastici, duplice potest intelligi: primo cognitione propria essentiae Dei ut in se est, ubi *proprium* opponitur analogico; secundo cognitione propria quid Deus sit, ut *proprium* opponitur communi, dum perfectiones alias intelligimus, quae vere sunt Dei unius propriae, atque ita ideam Dei informamus, qua eum a ceteris omnibus, quae sunt vel esse et concipi possunt, plane distinguimus. Hoc altero sensu quidditativa cognitione Deum a nobis concipi, quis dubitet (2) ?

(1) Hac PP. verissima doctrina abutebantur saeculo XIV. Palamas et eius discipuli ad absurdum erroris defensionem inter Graecos propagati, quo aeternas operationes ($\iota\pi\varphi\gamma\iota\alpha\zeta$) in Deo fingebant realiter ab essentia distinctas, hasque in mentis extasi a se videri mentiebantur, essentia manente inaccessa. Vide de his Petavium 1. I. c. 12. 13.

(2) « De nulla re potest sciri *an est*, nisi quoquomodo sciatur de ea, *quid est*, vel cognitione perfecta vel cognitione confusa. » Confusa haec notitia est secundum aliquod genus plus minusve remotum, et per aliqua accidentia sese manifestantia. Quando de Deo agitur, « loco cognitionis generis habemus cognitionem per negationes... loco autem accidentium habemus habitudines eius ad substantias sensibiles (aut quoquomodo praecognitas), vel secundum comparationem causae ad effectum vel secundum comparationem excessus. Ita ergo cognoscimus *an est*, et habemus loco cognitionis *quid est*, cognitionem per negationem, per causalitatem, et per excessum » S. Th. in Boëth. de Trin. lect. II. q. 2. a. 3.